

Předmluva autora

ИИ ЖЕ БѢ ИМА СОФИИ, СИРѢЧЬ МЖДРОСТЬ, ТЖ ИЗБЪРАХЪ.
(*Život Konstantinův*, 3. kap.)

Publikace *Klasická staroslověnština (učebnice s čítankou)** je zamýšlena jako základní příručka určená primárně pro studenty teologie i jiné zájemce neslavisty. Texty, které poslední půlstoletí při studiu užívali a užívají začínající slavisté a bohemisté, obvykle nejsou v pravém slova smyslu učebnice, nýbrž mají spíše charakter soustavných gramatik¹ a cvičných čítanek (s komentáři).² Metodika práce v seminářích staroslověnštiny na teologických fakultách však – vzhledem k absenci všeobecného úvodu do studia jazyků a základů historické a srovnávací mluvnice slovanských jazyků – musí obsahovat zčásti jiné akcenty, než je tomu na oborech filologických. Základní kurs staroslověnštiny má studentům především umožnit relativně rychlý přístup k jednomu ze starých evropských biblických překladů a zároveň pootevřít dveře do světa dějin slovanské křesťanské liturgie a slovanského církevního písemnictví.

Předchůdce této knížky, skriptum *Uvedení do klasické staroslověnštiny*,³ vzniklo během akademického roku 1998/99, kdy jsem prvotní verze lekcí postupně skládal a vzápětí podle nich vyučoval studenty pražské Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy. Tyto pracovní texty jsem současně užíval na Cyrilometodějské teologické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Na základě zkušeností z výuky a po konzultacích s některými dalšími učiteli i se studenty bylo pak možno poměrně rychle provést nutné věcné úpravy a korektury textu a skriptum vyšlo v nakladatelství Karolinum v roce 1999

---

* Tato publikace vznikla v rámci projektu Univerzity Karlovy PROGRES Q01 „Teologie jako způsob interpretace historie, tradic a současné společnosti“.

¹ Radoslav VEČERKA: *Staroslověnština*, Praha: SPN, 1984 (232 s.); TÝŽ: *Staroslověnština v kontextu slovanských jazyků*, Olomouc – Praha: UP/Euroslavica, 2006 (273 s.); Josef KURZ: *Učebnice jazyka staroslověnského*, Praha: SPN, 1969 (244 s.). Také Kurzova kniha náleží (navzdory slovu *učebnice* v názvu) do kategorie podrobných mluvnic, i když v tomto případě jde spíše o tzv. praktickou mluvnicu. Mezi učebnice lze žánrově zařadit skriptum Aleny FIDLEROVÉ, Karla KUČERY a Jiřího REJZKA: *Základy staroslověnštiny*, Praha: FF UK, 2005 (108 s.), oddíly cvičných vět doprovázející jednotlivá témata jsou nicméně relativně nerozsáhlé a důraz je opět kladen hlavně na výklad gramatiky (a reálií se staroslověnštinou souvisejících), což je v souladu s orientací publikace na lingvisty-bohemisty. Těm je určena i práce, jejímž autorem je Miroslav VEPŘEK: *Komparativní tvarosloví staroslověnštiny a staré češtiny*, Olomouc: Vydavatelství Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, 2015.

² Např. Radoslav VEČERKA: *Staroslověnské texty*, Brno: FF MU, 1990 (195 s.); Eva PALLASOVÁ: *Texty ke studiu jazyka staroslověnského*, Brno: FF MU, 1995 (102 s.).

³ Josef BARTOŇ: *Uvedení do klasické staroslověnštiny*, Praha: Karolinum, 1999 (VIII + 70 s.).

(nezměněný dotisk se potom realizoval roku 2004). Tato knížka se z velké části textově shoduje s *Uvedením* (strany 1-62 jsou převzaty s malými opravami a úpravami spíše redakčního charakteru), ale je rozšířena o appendix (s. 63-80; viz dále).

Struktura knížky je jednoduchá. **Úvod** seznamuje studenta s cyrilskou abecedou a s konvenční výslovností klasické staroslověnštiny. Následuje **22 cvičení**, z nichž každé je rozděleno na tři části: v části **A** se podává **mluvnický výklad**, část **B** obsahuje **cvičné věty s poznámkami** upozorňujícími na dosud neprobrané jevy nebo neznámá slova a část **C** předkládá **úkoly**, jež však celou látku lekce do hloubky nevyčerpávají, nýbrž jsou spíš jen námětem a inspirací k procvičení a kontrole zvládnutí tématu. V závěru knížky umístěný **appendix** je malou čítankou několika souvislých mimobiblických staroslověnských textů, které různým způsobem souvisejí s naším (moravským a českým) prostředím. Všechny jsou z didaktických důvodů „standardizovány“, tj. jazykově upraveny do normalizované klasické staroslověnštiny (i když jde samozřejmě ve větší či menší míře o umělý konstrukt neodpovídající historické jazykové realitě) a opatřeny nezbytnými komentujícími poznámkami. Věcný **rejstřík** zahrnující odkazy ke klíčovým pojmům (odkazy se vztahují jak přímo k výkladům, tak i ke komentujícím poznámkám) umožňuje uživateli do jisté míry pracovat s knížkou jako s praktickou gramatikou.

V záhlaví cvičení, v samém textu lekcí i v komentářích appendixu se uvádějí čísla paragrafů (§§), která odkazují na příslušné pasáže dnes nejrozšířenější česky psané staroslověnské mluvnice Radoslava Večerky,⁴ jejíž akcenty a strukturu výkladů jednotlivých problémů tato učebnice do značné míry sleduje; v ní také může zájemce snadno vyhledat podrobnější poučení k dané problematice.

Aby mohl být udržen zamýšlený stručný rozsah, omezil jsem gramatické výklady na minimum (soudím ale, že jde o minimum přijatelné snad i pro samouka se zájmem o jazyky). Až na okrajové pasáže je představena celá morfologie klasické staroslověnštiny a ze syntaxe ty jevy, které studentovi umožní vyrovnat se pod vedením učitele víceméně s jakýmkoli staroslověnským textem v normalizované podobě. V poslední lekci je pak co možná zjednodušeně načrtnuta problematika psaní v hlaholici. Pokusil jsem se podat výkladové oddíly víceméně v jazyce nefilologů, případně využít zběhlosti studentů v základech latiny a řečtiny (např. infinitivní a participiální vazby, zvláště dativ absolutní). Tomuto úmyslu je zčásti podřízena i volba některých termínů (*participium doplňkové předmětné*, *instrumentál zřetelový* atd.), které v kontextu staroslověnské mluvnice snad mohou vyvolávat dojem neobvyklosti nebo nedůslednosti, které však jsou studentovi teologie důvěrně známé z kursů uvedených starých jazyků. Domnívám se, že z didaktického hlediska jsou takovéto kroky dobře ospravedlnitelné.

Cvičné věty jsou vybrány bez jakýchkoli zjednodušujících úprav přímo z textů, většinou z Vajsovy rekonstruuující edice čtyř evangelií⁵ v klasické staroslověnštině,

⁴ Radoslav VEČERKA: *Staroslověnština* 1984; odkazujeme na toto vydání, které mělo vysoký náklad (5 000). Večerkova novější kniha *Staroslověnština v kontextu slovanských jazyků* 2006 v sobě (na s. 87-247) zahrnuje též obsah jako *Staroslověnština* 1984, a je tedy samozřejmě taktéž vhodná k prohlubování studia (student jen musí mít na zřeteli, že číslování paragrafů je posunuto, zpravidla o 44).

⁵ *Evangelium sv. Matouše (text rekonstruovaný)*, ed. Josef VAJS, Praha: ČAVU, 1935; *Evangelium sv. Marka (text rekonstruovaný)*, ed. Josef VAJS, Praha: Slovanský ústav, 1935; *Evangelium sv. Luká-*

výjimečně i odjinud (apoštol, žaltář, nomokánon, legendy). Ve všech případech však je jazykový tvar i (cyrilský) pravopis sjednocen, v podstatě podle pravidel Vajsových edicí.⁶ Větším zásahem, který jsem provedl proti Vajsovu úzu, je důsledné psaní **ѡ** za **ω** a (zpravidla) prodlužování jerů v napjaté pozici. Způsob psaní přijatý v naší knížce tak v zásadě odpovídá také pravopisu *Vokabuláře klasické staroslověnštiny*, malého staroslověnsko-českého slovníku, který vyšel v roce 2003 v samostatném svazku primárně právě jako nezbytný doplněk ke skriptu *Uvedení do klasické staroslověnštiny*, a který by tedy měl mít k dispozici také uživatel této knížky.⁷ Neznámá slůvka z cvičných vět si student vyhledá a vypíše z uvedeného *Vokabuláře*; nečetná slovíčka, která slovník neobsahuje, jsou vždy uvedena v rámci komentujících poznámek k jednotlivým větám. Obdobně jsou slůvka neobsažená ve *Vokabuláři* vypsána a vysvětlena v komentářích k souvislým textovým ukázkám v čítance-appendixu. Samy texty v appendixu jsou poněkud upraveny, charakter zásahů (ve smyslu jazykové „standardizace“, výjimečně pak i v rovině textologické) je podrobněji vyložen v úvodu k appendixu.

Nakonec bych rád vyjádřil nesmělý dík všem, bez nichž by toto malé dílko nevzniklo. Především chci vyslovit obdiv Konstantinu-Cyrilovi (shodou okolností mému birmovacímu patronovi) a jeho bratru Metodějovi, že silou svého génia uchopili a se smyslem pro účel i krásu vytvarovali to, co se pak mohlo stát předmětem zájmu a studia všech nás, kteří se staroslověnštinou tak či onak profesně zabýváme. Vděčnou vzpomínku věnuji také zesnulému pražskému profesoru Janu Petrovi, který (ač byl, jak jsem se po letech dověděl, v řadě jiných ohledů jistě osobností kontroverzní) mně kdysi, ještě jako gymnazistovi, svým osobitým suchým i ostýchavě nadšeným přístupem pomohl podkrýt první kouzla srovnávací slavistiky a nasměroval mne ke studiu bohemistiky a klasické filologie v „konkurenčním“ Brně. Zvláště pak děkuji svému výtečnému univerzitnímu učiteli prof. Radoslavu Večerkovvi z brněnské filozofické fakulty – za všechno, co nám bylo dopřáno čerpat z jeho překypujících soudků rozlehlé filologické erudice i citlivého pedagogického zaujetí.

A studentovi i jakémukoli jinému zájemci, který si tuto knížku zvolí jako první průvodkyni krajinou staroslověnštiny, bych chtěl popřát, aby mu i ona pomohla popojít kousek blíž k místu, odkud by se už dal zahlédnout aspoň odlesk zářivého šatu Konstantinovy vysněné životní družky Sofie-Moudrosti.

Josef Bartoň, 5. července 2017

še (text rekonstruovaný), ed. Josef VAJS, Praha: [b. n.], 1936; *Evangelium sv. Jana (text rekonstruovaný)*, ed. Josef VAJS, Praha: Akademie velehradská, 1936.

⁶ V souladu s Vajsovými rekonstrukcemi evangelií je v lekcích důsledně užíván i znak **ѡ** (ЕВАНГЕЛІЕ). V souvislých textech appendixu jsem naopak užil znaku **ω** s měkkícím obloučkem (ЕВАНГѢЛІЕ). Student si tak zvykne na obojí editorský úzus.

⁷ Václav VONDRÁK – Josef BARTOŇ: *Vokabulář klasické staroslověnštiny*, Praha: KLP, 2003 (XII + 133 s.). Jde o podstatně přepracovaný a rozšířený slovníček z publikace Václava VONDRÁKA: *Církevňeslovanská chrestomatie*, Brno: A. Píša, 1925 (s. 223-299).